

УДК 342.81

DOI 36919/3041-1149(Print).4.2024.92-100

І. О. Ієрусалимов,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри права,**ПВНЗ «Європейський університет»**email: ihor.iierusalymov@e-u.edu***ORCID ID 0000-0003-3163-982X;****П. Ю. Кравчук,***кандидат юридичних наук, доцент,**декан юридичного факультету,**ПВНЗ «Європейський університет»**email: petro.kravchuk@e-u.edu.ua***ORCID ID 0000-0003-4246-974X**

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена розгляду складової загальної теорії криміналістики – теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності, яка має відповідний прикладний характер, а зміст її предмета визначається науково-прикладним криміналістичним знанням.

Наголошується, що серед спеціальних наук, які розробляють науково-практичні аспекти слідчої діяльності, визначальне місце належить насамперед криміналістиці. Вона одночасно з окремими проблемами розробляє й деякі загальні, які мають практичне значення для всіх або більшості органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю. У цьому разі йдеться про прикладні аспекти наукових даних, що одержує криміналістика і тим самим робить свій внесок для розвитку й удосконалення юридичної практики, для вирішення безпосередньо практичних питань.

Зазначається, що однією із функцій науки криміналістики є практико-прикладна функція, яка полягає у втіленні теоретичних результатів науково-дослідної діяльності в слідчу практику за допомогою створення нових засобів, прийомів, методів, способів організації та раціоналізації в усіх сферах слідчої діяльності.

Отже, наука криміналістика виконує роль поновлення, зміни, покращення процесу розслідування злочинів та умов усього кримінального судочинства, а практико-прикладна функція науки криміналістики знаходить свій прояв у дослідженнях прикладного характеру, результатом яких стає створення конкретних приладів, інструментів, засобів, матеріалів, методів, технологій попередження, розкриття та розслідування злочинів. Розробка науково-прикладного криміналістичного знання як елементу науки криміналістики супроводжується залученням до слідчої діяльності об'єктивних можливостей науково-технічного потенціалу суспільства й одержанням потрібного ефективного результату за допомогою прикладного криміналістичного дослідження та науково-практичної криміналістичної розробки.

Ключові слова: *функції науки криміналістики, теорія, криміналістичне забезпечення, слідча діяльність.*

Постановка проблеми та її актуальність. Завдяки практико-прикладній функції наука криміналістика трансформує теоретичні положення в безпосередню найефективнішу лінію поведінки або спосіб дії слідчого, тому нині практично неможливо уявити собі існування та розвиток кримінального судочинства без такої складової, як наукове забезпечення [8, с. 33]. Проте наукове пізнання не є самоціллю, воно обумовлено потребами людини й не може існувати окремо від них. Знання, що не впливають на перебудову оточуючого життя людини, втрачають значення, стають мертвими, тому основним критерієм визначення потреби в

науково-прикладному криміналістичному знанні має виступати реально існуюча в ньому вимога в слідчій практиці. Якщо отриманий під час дослідження кінцевий результат не потрібний слідчій практиці, конкретним слідчим органам, то і проведенне дослідження не є виправданим. Ця теза лежить в основі доцільності планування й проведення прикладних криміналістичних досліджень і науково-практичних криміналістичних розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виявлення потреб у слідчій практиці в криміналістичних дослідженнях або криміналістичних розробках здійснюється за допомогою запиту про вимоги слідчої практики у конкретних криміналістичних дослідженнях або криміналістичних розробках, одержанням замовлення на прикладне криміналістичне дослідження або наукову криміналістичну розробку, виявленням нових потреб у слідчій практиці під час прикладного криміналістичного дослідження чи науково-практичної криміналістичної розробки, здійснюваних на підставі раніше зробленого запиту або замовлення. Такі запити чи замовлення конкретного практичного слідчого органу на виконання відповідного виду роботи визначають предмет прикладного криміналістичного дослідження або науково-практичної криміналістичної розробки та є достатньою підставою для їхнього здійснення [3; 4; 6, с. 21–25].

Цим питанням приділялась значна увага в роботах процесуалістів і криміналістів, а саме: Ю. П. Аленіна, В. Д. Басая, В. П. Бахіна, І. В. Басистої, Т. В. Варфоломеевої, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, О. Н. Колесніченка, Н. І. Клименко, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмичова, В. К. Лисиченка, М. В. Салтєвського, М. Я. Сегая, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, Ж. В. Удовенко, П. В. Цимбала, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шуміла, В. В. Юсупова та інших учених-юристів.

Однак багато з указаних проблем досить достатньо не є відпрацьованими або не ставилися взагалі, не розроблено адекватний концептуальний апарат, незважаючи на те, що мають такі питання, які є загальними для юридичних та інших наук, усіх органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю. Тим часом його розробка має важливе як теоретичне, так і безпосередньо практичне значення. Тобто не тільки відповідає інтересам науки, але й задовольняє відповідні потреби в практиці.

Мета статті. У рамках теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності на рівні теоретичного знання здійснюються пізнання, пояснення й узагальнення можливостей або конкретних результатів прикладних криміналістичних досліджень і науково-практичних криміналістичних розробок, які залежно від якісної визначеності отриманих даних стають об'єктом безпосереднього застосування в слідчій практиці. Це означає, що науково-практичні аспекти теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності розкривають результати криміналістичних досліджень з погляду визначення технології їхнього використання в слідчій практиці.

Тому вважаємо за доцільне розглянути та виділити в структурі теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності обов'язковим елементом теоретико-прикладний розділ, що розкриває як результати фундаментальних теоретичних досліджень, так і визначає технологічні можливості їхнього використання в слідчій практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-прикладний аспект теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності з погляду діяльнісного підходу являє собою науково-дослідний процес, який складається з двох самостійних, але взаємозалежних етапів або процесів – технологічного та праксиологічного. На технологічному етапі визначається сукупність прийомів і способів отримання, обробки або переробки результатів, власне, криміналістичних і природних та технічних досліджень, а також безпосередньо здійснюються операції розробки, обробки, переробки, передачі, зберігання результатів криміналістичних і фундаментальних та інших теоретичних досліджень, які можливо використовувати в слідчій практиці. Особливістю технологічного процесу є якісні зміни об'єктів, які переробляються. На праксиологічному етапі визначають шляхи, засоби або способи втілення наукових результатів у слідчу практику.

Інакше кажучи, теорія криміналістичного забезпечення слідчої діяльності дає відповідь не тільки на запитання: який потрібно отримати результат, але й як його отримати та використовувати в слідчій практиці.

Викладене має важливе значення для правильного вирішення питання про структуру прикладного розділу теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності та теорії

криміналістичного забезпечення слідчої діяльності загалом. Відображаючи двоступеневу структуру прикладного науково-пізнавального процесу, прикладний розділ теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності також має складатися з двох підрозділів – технологічного та праксиологічного. Знання, які утворюють зміст першого, можуть іменуватися як технологічно-прикладні криміналістичні знання, а другого – як практично-прикладні криміналістичні знання.

Технологічна частина прикладної теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності має відображати теоретичні положення й практичні рекомендації, які характеризують технологію попередження, розкриття та розслідування злочинів. Основним його змістом є загальна (типова) криміналістична методика й методики розслідування окремих видів злочинів. Кількісна визначеність останніх обумовлюється різноманіттям складів злочинів, передбачених чинним кримінальним законодавством, результати їхніх розробок вказуються як у роботах окремих авторів, так і в колективних монографічних дослідженнях [7]. Саме криміналістичні методики забезпечують ефективність, всебічність, комплексність заходів протидії злочинності та рекомендують певний порядок здійснення технології боротьби з окремими видами злочинів за допомогою використання всіх різноманітних можливих засобів: кримінально-правових, процесуальних, криміналістичних, організаційних тощо [4, с. 89].

Комплексний підхід до розслідування злочинів обумовлює його комплексне відображення в сучасних теоретичних дослідженнях, тому структура прикладного (праксиологічного) розділу теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності теж має бути комплексною. Останнє обумовлює багатоаспектний склад структури кожної частини теоретико-прикладного розділу теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності.

Праксиологічна частина теоретико-прикладного розділу теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності відображає науково-практичні криміналістичні розробки, спрямовані на безпосереднє впровадження отриманих результатів у слідчу практику. З огляду на цей змістовний момент досить часто свідчать не про праксиологічну частину прикладної теорії, а про наукові розробки. Але останні являють собою засоби досягнення праксиологічної мети – пристосування теоретичного знання до практики. Щодо результату науково-практичних криміналістичних розробок, які входять у структуру прикладної теорії, то він, відповідно до кінцевого результату, на який спрямовані зусилля дослідників, є праксиологічним. Науково-практичні криміналістичні розробки передують практиці. Через них наукова теорія входить у юридичну практику, а практика під час впровадження наукових розробок виходить з відповідних теоретичних положень. Це вказує на інформаційну функцію розробок, яка може виконати своє призначення, якщо мається основне, а саме те, про що варто проінформувати слідчі органи. Тому головне в змістовній функції цього пізнавального процесу, тобто в сутності розробок, полягає у змісті того результату, який досягається в підсумку цього праксиологічного процесу [4, с. 90].

Науково-практичні криміналістичні розробки досить різні й тому можуть у певний спосіб класифікуватися. В основу такої класифікації можуть бути покладені два критерії: види безпосередньо-практичної діяльності, спрямованої на запобігання, розкриття й розслідування злочинів (діяльність слідчих або слідча практика боротьби зі злочинністю), та види наук, що розробляють загальні або спеціальні проблеми цієї діяльності (криміналістика).

З урахуванням особливостей слідчої діяльності мають здійснюватися відповідні науково-практичні криміналістичні розробки. Природно, в цих розробках буде чимало загального, властивого всім органам, що ведуть боротьбу зі злочинністю. Тому криміналістичні розробки, здійснені для задоволення практичних потреб слідчих органів, можуть з успіхом (цілком або частково) застосовуватись у діяльності інших. Зрозуміло, що найдоцільнішими варто вважати уніфіковані науково-практичні криміналістичні розробки, кінцеві результати яких можуть задовольняти практичні потреби всіх або більшості органів, що здійснюють профілактику, розкриття та розслідування злочинів.

Оскільки прикладні криміналістичні дослідження й науково-практичні криміналістичні розробки впливають на слідчу практику, до них мають висовуватись особливі вимоги. Останні можуть належати до різних сторін (або аспектів) досліджень і розробок. До найважливіших аспектів варто віднести предмет та якість (ефективність) теоретико-прикладних криміналістичних досліджень і науково-практичних криміналістичних розробок.

Те, що потрібно досліджувати чи розробляти, виступає як предмет прикладного криміналістичного дослідження або науково-практичної криміналістичної розробки. Оскільки будь-яке дослідження завжди на щось спрямоване, то безпредметних досліджень чи розробок не буває. Але наявність у конкретного криміналістичного дослідження або науково-практичної криміналістичної розробки визначеного предмета не може виступати як достатній критерій, що виправдає їхнє виконання або виробництво.

Якість прикладних криміналістичних досліджень і науково-практичних криміналістичних розробок визначається багатьма чинниками. Найсуттєвішими серед них є складність предмета криміналістичного дослідження або розробки, відсутність фундаментальних (теоретичних) досліджень з цієї наукової проблеми, недостатність наукових, технічних та інших засобів для проведення досліджень (розробок), невідповідність кадрів для виконання цього виду робіт. Перелік названих чинників не є вичерпним. Можна на основі спеціального дослідження виявити й інші, але й доповнений ними перелік чинників, що впливає на якість прикладних криміналістичних досліджень і практичних криміналістичних розробок, не буде вичерпним, тому що одні з них будуть усунуті, а інші – з'являться. Основне, що важливо в цьому аспекті зазначити, це обов'язок дослідників враховувати всі чинники, які роблять як позитивний, так і негативний вплив на якість прикладних криміналістичних досліджень і розробок. Тільки на основі такого знання можна одні із зазначених (негативних) чинників усувати, а інші (позитивні) – розвивати й таким способом забезпечити належну якість прикладних криміналістичних досліджень і розробок. Але якими б чинниками не визначалася складність прикладних криміналістичних досліджень і науково-практичних криміналістичних розробок, їхня якість у будь-якому разі має відповідати пропонованим вимогам, задовольняти цілком визначеним практичним потребам [4, с. 89].

Одночасно з проблемою якості прикладних досліджень і науково-практичних розробок виділяють кілька чинників, які негативно позначаються на незадовільній якості використання науково-технічних досягнень безпосередньо в слідчій практиці. Серед них найсуттєвішими є:

- недостатня, а часом і низька обізнаність практичних працівників про науково-технічні досягнення. Недостатня інформованість слідчих про досягнення науки й техніки гальмує використання наукових рекомендацій. Характерно, що це стосується не лише тих методик і експертиз, потреба в яких виникає порівняно рідко, але й тих, використання яких не пов'язано із суттєвими організаційно-технічними труднощами;

- істотний розрив між науковими рекомендаціями та можливостями їхнього практичного використання. Суттєвий розрив між науковими рекомендаціями й можливостями їхньої практичної реалізації є ситуацією, яка досить часто складається, коли будь-які джерела інформують слідчих про можливості різних експертиз, нові способи виявлення та дослідження слідів тощо, але спроби слідчих використати нові здобутки ускладнюються тим, що, наприклад, методика експертизи, яка пропонується, ще не засвоєна експертними установами стосовно до іншої, не вирішується коло всіх позначених питань або немає потрібних засобів і матеріалів. Це викликає у слідчих недовіру як до конкретних криміналістичних рекомендацій, якими вони не змогли скористатися, так і до науки взагалі;

- правові, організаційні, психологічні й інші обставини, які ускладнюють використання досягнень науки й техніки. Застосування нових технічних засобів і методик в умовах процесуального законодавства, що постійно змінюється, обсягу роботи слідчих, який збільшився, зниження освітнього рівня слідчих працівників навіть у разі наявності технічних помічників має привести до підвищення якості збирання доказової інформації. Однак у справі підвищення інтенсивності застосування науково-технічних засобів є й негативна для слідчих сторона – спричинення збільшення часових витрат на проведення слідчих дій. Тому на практиці застосування науково-технічних досягнень усе частіше залежить від обсягу та якості зібраної на первинному етапі розслідування інформації, наявності свідків. Чим менше інформації, особливо з очевидних злочинів, тим більш активно використовуються певні новини;

- формальність критеріїв оцінки роботи слідчих. Діяльність правоохоронних органів і різних категорій їхніх працівників здавна оцінюється за формальними показниками розкриваємості злочинів та обсягу виконаної роботи. Водночас не враховується якість рішень, які приймають,

інтенсивність праці, раціональність і ефективність дій, інші моменти. Вивчення практики дає підставу свідчити, що в багатьох випадках реагування на повідомлення про злочини виражається в пошуку основ для відмови в порушенні кримінальної справи, й лише за неможливості такого рішення вживаються заходи щодо його розслідування. Це об'єктивно викликано відсутністю критеріїв, які відображають реальну оцінку якості виконаної роботи. Діяльність слідчого має оцінюватись як за кінцевим результатом, так і з обов'язковою оцінкою повноти, своєчасності й оптимальності намічених і виконаних заходів. Справа в тому, що позитивний або негативний результат, особливо в розслідуванні злочинів, далеко не завжди залежить тільки від якості діяльності слідчого.

Причини недостатнього використання практикою наукових досягнень вимагають їхнього комплексного вивчення, що дасть змогу визначити способи покращення стану забезпечення практики науковими рекомендаціями [2].

Створення теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності як самостійне дослідницьке завдання потребує постановки та вирішення питання про предмет цієї теорії, гносеологічну специфіку його зв'язків з об'єктом, характеристику формального та змістовного аспектів. Водночас встановлення предмета дослідження зазначеної теорії може відбуватися лише в процесі аналізу взаємодії та розкриття взаємозв'язку й взаємозалежності між об'єктом пізнання та предметом теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. Це уможливить виявлення специфіки співвідносності об'єкта й предмета теорії та стане підґрунтям відмежування предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності від предметів інших окремих (або спеціальних) теорій про цю діяльність.

З огляду на системно-діяльнісний підхід будь-яка пізнавальна діяльність її суб'єкта має за мету здобути потрібні знання про об'єктивну реальність, що його оточує, і полягає у взаємодії з нею. Однак за такої взаємодії суб'єкт пізнає лише ті аспекти реальності, знання яких уможливує задоволення відповідних пізнавальних потреб і вирішення конкретних наукових або практичних завдань. Фрагменти матеріального світу або їхні зв'язки, матеріальні знаки або їхні структури, на які спрямовано практичну й теоретичну діяльність суб'єкта, в науці визначаються *об'єктом* пізнання, якому притаманні такі обов'язкові властивості, як вибірковість, індивідуальність і взаємодія із суб'єктом пізнання. Об'єкт не є тотожним об'єктивній реальності, матерії. Лише ті речі стають об'єктами, які хоча й існують незалежно від людини, але залучаються до людської діяльності та починають освоюватися суб'єктом практично й пізнавально. Об'єкт – це не просто будь-який предмет природи, введений у сферу діяльності людини, він сам собою як об'єктивна реальність існує не залежно від свідомості людини, а стає об'єктом, вступаючи у взаємодію із суб'єктом.

Теорія криміналістичного забезпечення слідчої діяльності зазвичай теж має свій об'єкт пізнання, який складний за своєю структурою та підлягає різносторонньому вивченню. Кожна сторона об'єкта пізнання має свою особливу якісну визначеність, яка відрізняє її від інших сторін того самого об'єкта та зумовлює потребу у використанні для пізнання відповідних знань. Так, для вивчення комплексу проблем, пов'язаних з відбором, криміналістичним навчанням і підготовкою кадрів, організацією роботи слідчих органів, потрібні наукові знання, вироблені психологією, педагогікою, управлінням; без наукових даних кримінального права й процесу, криміналістики неможливі об'єктивність, повнота, всебічність та ефективність досудового й судового слідства. Загалом це свідчить про залучення багатьох спеціальних наук і теорій під час дослідження відповідних об'єктів у сфері забезпечення слідчої діяльності.

Специфічність сторін об'єкта теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності диктує потребу в багатобічному підході до його вивчення з позицій системи наукових дисциплін, тобто міждисциплінарного підходу, що забезпечує, зрештою, не лише всебічність, а й повноту його дослідження. Кожна сторона об'єкта пізнання є предметом відповідної наукової дисципліни, а характерні риси цих сторін зумовлюють специфіку предмета відповідної теорії, зокрема й теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності.

Об'єкт пізнання існує як вираження різних сторін і властивостей дійсності, а предмет науки являє собою закономірності тієї частини об'єкта пізнання, на яку спрямоване наукове дослідження. Дослідник як суб'єкт пізнання вивчає об'єкт у рамках предмета обраного їм напрямку, що є

однією зі сторін об'єкта, причому кожна наука, визначаючи свій предмет, не може обмежитися лише вказівкою об'єкта вивчення, а має визначити свій, тільки їй властивий аспект вивчення. Предмет науки – це визначений аспект вивчення цього об'єкта, в межах якого відбувається рух і розвиток наукової думки, тому під час розгляду предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності потрібно враховувати гносеологічну специфіку його зв'язків з об'єктом цієї теорії, оскільки «предмет науки» є гносеологічним поняттям, що фіксує окремий якісний рівень розвитку певної галузі знання, а поняття «об'єкт науки» позначає досліджувану нею сферу зовнішньої діяльності.

Взаємозв'язок усіх аспектів об'єкта пізнання зумовлює взаємозв'язок наук, які вивчають цей об'єкт. Ця обставина вказує на існування того загального для всіх наукових дисциплін кримінального циклу, що входить до предмета саме теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. Тому предмет дослідження цієї теорії перебуває на стику явищ, які утворюють предмет відповідних спеціальних наук про слідчу діяльність (кримінального права, кримінології, кримінального процесу, криміналістики та ін.). Саме з огляду на зазначену закономірність предмет теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності має об'єктивний зв'язок з предметами всіх спеціальних наук про цю діяльність, що вказує не лише на їхній взаємозв'язок, а й на взаємозалежність і взаємозумовленість. Характер взаємозв'язку предметів названих наук визначає специфіку співвідносності теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності із системою окремих (спеціальних) теорій, не допускає змішання предметів різних наукових теорій і їхнього протиставлення. Що стосується співвідносності теорії з її власним предметом, то наука та її предмет збігаються, ізоморфні за змістом, але принципово розрізняються за формою й способом існування. Та сама реальність у першому випадку існує ідеально, а в другому – матеріально.

Особлива якісна визначеність предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності дає змогу в процесі подальшого дослідження індивідуалізувати й описати його, розкривши основні характеристики з формальної та змістовної сторін.

Формальна характеристика є загальною, вона розкриває поняття «теорія криміналістичного забезпечення слідчої діяльності». Змістова характеристика полягає в розкритті всіх істотних сторін предмета цієї теорії, аналізі змісту явищ, що стосуються предмета теорії. Вона слугує самопізнанню теорії, з'ясуванню специфіки її методів і функцій, відокремленню її предмета від предмета інших теорій про слідчу діяльність.

Зміст предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності з огляду на її сутність складає юридична діяльність, оскільки йдеться про теорію, що відображає всю складність діяльності загальної системи слідчих органів, пов'язаної з розкриттям, розслідуванням і попередженням злочинів, її нормативним та іншими видами забезпечення, тобто з перетворенням окремої сфери соціальних відносин в оточуючій правовій дійсності. Для досягнення такої мети потрібна як безпосередньо кримінально-процесуальна діяльність слідчих органів, що здійснюється на підставі й у порядку, встановленому законом, так і інших суб'єктів, завдяки яким така діяльність може й повинна відповідати принципам об'єктивності, повноти, всебічності та ефективності. Отже, і право, і відповідні види діяльності щодо забезпечення його реалізації мають входити до структури предмета теорії, що розглядається як її елементи.

Визначення ефективності так само, як і соціальної цінності права, можливе лише на підставі вивчення не тільки його «внутрішнього» життя, а й наслідків, які відбуваються в результаті функціонування права взагалі та правозастосовної діяльності зокрема. Так, до предмета правової науки варто долучати не лише чинну систему права, діяльність, у структурі якої вона реалізується, а й те матеріальне та соціальне середовище, в якому здійснюється слідча діяльність. Поза цим середовищем слідча діяльність неможлива, а тому вивчення зазначеного середовища має додаватися до предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності, що є об'єктивною потребою. Крім того, індивідуалізація об'єкта пізнання й окреслення предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності відбувається з позицій правової регламентації відповідних галузей права. Водночас правова реальність співвідноситься з правовими нормами як предмет науки та вихідний об'єкт.

Успіхи криміналістичного забезпечення слідчої діяльності так само, як і адекватне його дослідження в межах розглянутої теорії, можливі лише за умови використання досягнень інших спеціальних наук, зокрема й суміжних. Для реалізації такої можливості потрібні дослідження та відображення в змісті теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності теоретичних досягнень інших наук. Ідеться насамперед про введення в обіг досягнень зазначених наук, які мають загальне значення, зокрема в предмет цієї теорії як його особливого теоретичного елемента.

Об'єктивною потребою будь-якої науки є самоаналіз власного стану, тобто визначення наявного потенціалу, оцінка досягнутих нею успіхів, виявлення існуючих прогалин, меж і напрямів подальшого розвитку. Тому в предмет теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності входять проблеми самоусвідомлення власного стану, сукупність яких відображає якісну визначеність теорії та утворює аксіологічні елементи її предмета або (предметні) компоненти самооцінки теорії.

Викладене потребує дослідження в рамках теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності п'яти предметних блоків: правового, діяльнісно-практичного (або функціонального), оточуючого середовища, теоретичного та аксіологічного (блоку елементів самооцінки теорії). Розгляд елементів предмета теорії як предметних блоків підкреслює їх складність, комплексний характер, певну самостійність і відмінність від компонентів, що входять до складу іншого предметного блоку, неприпустимість не лише протиставлення, а й відриву одного предметного блоку від іншого. Аналізування змісту кожного предметного блоку, а також предмета теорії загалом можливе за допомогою як послідовного переліку відповідних проблем і питань, які входять до певного предметного блоку, так і переліку названих питань безвідносно до змісту конкретного блоку. Перший спосіб дає змогу згрупувати відповідні питання, що стосуються певного предметного блоку, й так показати їхній взаємозв'язок і взаємозалежність. Другий спосіб дає змогу позначити лише склад питань, які входять до предмета цієї теорії, але водночас не будуть виявлені ні місце певного питання в їхній загальній системі, ні специфіка їхнього взаємозв'язку та взаємозалежності в структурі теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. Структурний підхід до характеристики змісту предмета теорії дає змогу як розкрити елементи названого предмета, так і визначити їхнє місце у структурі та змісті самої теорії. Для досягнення такої мети потрібно насамперед з'ясувати поняття й види структур цієї теорії, а потім на підставі отриманих даних визначити місце елементів предмета теорії в її власній структурі [4, с. 64].

Повне та всебічне визначення предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності диктує потребу в самостійному дослідженні його місця в структурі теорії, під час якого досягаються такі наукові результати, що дають змогу визначити межі вивчення відповідної предметної галузі, а відтак і межі предмета цієї теорії. Тому повне та всебічне визначення предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності можливо лише в результаті завершення розробки цієї теорії, в процесі якої й відбуватиметься окреслення елементів її власного предмета. Складність визначення предмета теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності зумовлюється ще й тим, що явища, які досліджують цією теорією, здебільшого перебувають у постійному динамічному стані. Ця властивість визначається динамікою забезпечення слідчої діяльності, внаслідок чого відбуваються зміни в структурі слідчих органів, їх кадровому та науково-технічному потенціалі, підслідності кримінальних справ, стратегії, тактиці, методиці й засобах розслідування, що вимагає зміни не тільки слідчої діяльності, а й аспектів її вивчення, отже, й зміни предмета розглянутої теорії. Водночас істотне значення мають досягнення не лише цієї теорії, а й успіхи всієї системи спеціальних теорій та інших суміжних, «обслуговуючих» слідчу діяльність наук [4, с. 57].

Актуальність постановки й розгляду проблем про змістовну зміну криміналістики та її складової частини теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності очевидна. Зміна предмета теорії багато в чому визначається ухваленням нового або зміною чинного законодавства, що регламентує слідчу діяльність, а також змінами, які відбуваються в правоохоронній сфері на відповідному етапі її розвитку та реформування. Як зазначалося вище, правове (законодавче) середовище як чинник, який орієнтує наукові криміналістичні

дослідження, змінюється. Криміналістика з огляду на діалектику суспільного розвитку має бути також динамічною. Зміни криміналістики зумовлюються передусім правовими й законодавчими чинниками, а вже потім – зміною об'єктної галузі науки, що є факультативною. Факультативність зміни наукової об'єктної галузі як чинник впливу на криміналістику пов'язується з тим, що ця наука насамперед є юридичною (правовою). Тому еволюція в правовій сфері має суттєво впливати на криміналістику. Заперечення впливу на криміналістику права та закону не є виправданим і виводить цю науку з ряду юридичних (правових) наук. Водночас право (законодавство), що еволюціонує, відкриває для криміналістики нові об'єктні галузі, які підлягають науковому дослідженню.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що всі структурні розділи теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності містять такі положення, які виступають як наукові основи для майбутньої дослідницької та безпосередньо практичної діяльності. У повній відповідності з природою та структурою теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності зазначені основи мають розглядатися як концептуальні, міждисциплінарні й теоретико-прикладні. У своєму взаємозв'язку вони утворюють загальну й до того ж єдину змістовну та логічну структуру цієї теорії. Підкреслюючи реальність існування визначених основ, розглянутої теорії, важливо звернути увагу на потребу в їхній подальшій науковій розробці з урахуванням ступеня теоретичної та практичної значимості кожного з них. Водночас варто пам'ятати, що основи теорії перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності, й це зазвичай має враховуватися між концептуальними, міждисциплінарними та теоретико-прикладними дослідженнями актуальних проблем криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. Теорія криміналістичного забезпечення слідчої діяльності має свій індивідуально визначений предмет дослідження, який, з одного боку, відрізняє цю теорію від інших наук, які мають свій специфічний предмет, а з іншого – обмежує дослідження теорією криміналістичного забезпечення слідчої діяльності конкретних явищ предметного світу. Визначення предмета – це основа самосвідомості будь-якої науки та найважливіша ланка її методології. Тому створення й існування теорії неможливе без властивого тільки їй предмета, наявність якого уможливило вироблення цією теорією нового знання про досліджуваний нею предметний світ. Предметна діяльність додає раціонального характеру науковому дослідженню, дає змогу йому виконувати соціально значимі функції, відтак мати право на існування. З огляду на це визначення адекватного предмета, яке здійснюється в процесі наукового дослідження проблем теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності, є об'єктивною потребою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурак Р. Проблеми криміналістики як основа формування криміналістичної теорії. *Право України*. 2001. № 6. С. 97–100.
2. Бахин В. П., Карпов Н. С. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980–2002 гг.). К. : Укр. акад. внутр. справ, 2002. 458 с.
3. Бахин В. П., Садченко О. О., Кузьмичов В. С. Потребы следчої практики : навч. посіб. К. : Укр. акад. внутр. справ, 1993. 56 с.
4. Зеленецкий В. С. Общая теория борьбы с преступностью. 1. Концептуальные основы. Х. : Основа, 1994. 321 с.
5. Іерусалимов І. О. Окремі аспекти теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2005. № 3. С. 15–20.
6. Ищенко А. В. Потребности следственной практики: понятие, источники и информация, возможности изучения. *Актуальные проблемы обеспечения следственной практики научно-техническими достижениями*. К., 1987. 231 с.
7. Іщенко А. В., Карпов Н. С., Кондратьев Я. Ю. Наукове забезпечення протидії злочинності : посібник / Нац. акад. внутр. справ України. К., 2002. 224 с.
8. Павлов С. В. Функції і завдання криміналістики (теоретико-прикладний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ України. К., 2001. 194 с.

REFERENCES

1. Gurak, R. (2001). Problemu krimihalistiki yak osnovu formuvannya kriminalistichnoi teorii. *Pravo Ukraini*. № 6. P. 97–100 [in Ukrainian].
2. Bahin, V. P., Karpov, N. S. (2002). Nekotorie aspektu izucheniya praktiki borbu s prestupnnostu (dannii issledovaniy za 1980–2002 gg.). K. : Ukr. akad. vnutr. sprav. 458 p. [in Ukrainian].
3. Bahin, V. P., Sadchenko, O. O., Kuzmichov, V. S. (1993). Potrebu slidchoe praktiki : navch. posib. K. : Ukr. akad. vnutr. sprav. 56 p. [in Ukrainian].
4. Zelentskiy, V. S. (1994). Obchaya teoriya borbi s prestupnostu. 1. Konseptualni osnovi. X. : Osnova. 321p. [in Ukrainian].
5. Ierusalimov, I. O. (2005). Okremi aspects teorii kriminalistichnogo zabezpechenya slidchoi diyalnosti. *Naukovi visnik NAVSU*. № 3. P. 15–20 [in Ukrainian].
6. Ischenko, A. V. (1987). Potrebnosti sledstvennoy praktiki: ponytie, istochniki e informaziy, vozmozhnoste izucheniya. *Aktualnie problemy obespecheniy sledstvennoy praktiki nauchno-texniceskimi dostezheniyami*. K. P. 21–25 [in Ukrainian].
7. Ischenko, A. V., Karpov, N. S., Kondratev, Ya. Yu. (2002). Naukove zabezpechenya protedii zlochinnoste : posibnik / Naz. akad. vnutr. sprav Ukr. K. 224 p. [in Ukrainian].
8. Pavlov, S. V. (2001). Funkzee e zavdanniy kriminalistiki (teoretiko-prekladniy aspekt) : dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.09 / Naz. akad. vnutr. sprav Ukr. K. 194 p. [in Ukrainian].

I. O. Yerusalimov, P. Yu. Kravchuk. SCIENTIFIC AND PRACTICAL ASPECTS OF THE THEORY OF CRIMINAL ASSURANCE OF INVESTIGATIVE ACTIVITIES

The article is devoted to the consideration of a component of the general theory of criminology – the theory of forensic support of investigative activity, which has an appropriate applied nature, and the content of its subject is determined by scientific and applied forensic knowledge.

It is emphasized that among the special sciences that develop scientific and practical aspects of investigative activity, the determining place belongs, first of all, to criminology. Along with specific problems, it also develops some general ones that are of practical importance to all or most agencies fighting crime. In this case, we are talking about the applied aspects of scientific data that forensics receives and thereby contributes to the development and improvement of legal practice, to directly solve practical issues.

It is noted that one of the functions of the science of criminology is the practical-applied function, which consists in the implementation of theoretical results of research activities in investigative practice by creating new means, techniques, methods, methods of organization and rationalization in all areas of investigative activity.

Thus, the science of criminology fulfills the role of renewing, changing, improving the process of investigating crimes and the conditions of the entire criminal justice system, and the practical and applied function of the science of criminology is manifested in research of an applied nature, the result of which is the creation of specific devices, tools, means, materials, methods, technologies of prevention, detection and investigation of crimes. The development of scientific and applied forensic knowledge as an element of the science of forensics is accompanied by the involvement of the objective capabilities of the scientific and technical potential of society in investigative activities and obtaining the necessary effective results through applied forensic research and scientific and practical forensic development.

Keywords: functions of forensic science, theory, forensic support, investigative activity.

Стаття надійшла до редколегії 24 вересня 2024 року